

Recension

ANDREAS FEJES

Linköpings universitet, Institutionen för beteendevetenskap

Thomas S. Popkewitz, Kenneth Petersson, Ulf Olsson and Jamie Kowalczyk (eds) – »The future is not what it appears to be»: Pedagogy, genealogy and political epistemology – in honor and in memory of Kenneth Hultqvist. Stockholm: HLS Förlag, 2006

Boken »*The future is not what it appears to be*»: *Pedagogy, genealogy and political epistemology – in honor and in memory of Kenneth Hultqvist* är utgiven till minne av Kenneth Hultqvist som var verksam vid Lärarhögskolan i Stockholm. Hans forskning handlade till stor del om analyser som ifrågasatte de saker vi i vår nutid tar för givet om skola, utbildning och pedagogik. Genom sin forskning förde han på ett tydligt sätt fram poststrukturella perspektiv och redskap från Michel Foucaults »verktygslåda» i svensk pedagogisk forskning. Genom sitt redaktörskap (tillsammans med Kenneth Petersson) för boken *Foucault: Namnet på en modern vetenskaplig och filosofisk problematik* från 1995 introducerade Kenneth Hultqvist Foucault för en bredare publik inom svensk pedagogik. Sedan dess har foucaultdianska perspektiv inom pedagogik och utbildningsvetenskap ökat i Sverige (Fejes 2006).

Boken tar upp en av de centrala frågor som Hultqvist i slutet av sin karriär studerade, frågor om hur kunskap och styrning av samhället är sammanlänkade, vilka sätts i fokus av Foucaults begrepp *governmentality* (styrningsrationalitet). Foucault använde sig av *governmentality* för att kombinera sina tidigare mikroanalyser av makt med analyser av hur styrning opererar i samhället mer generellt (Foucault 2003, Olssen 2006).

Boken polemiserar med forskning där för-givet-taganden om samhället och framtiden fungerar som utgångspunkt för forskningsfrågorna. Redaktörerna menar att antagandet som många har om att vi lever i ett kunskapsamhälle leder till fatalism. Fatalismen består i att kunskapsamhället verkligen är här (framtiden är här) och vi kan inte göra något åt detta faktum. Med en sådan utgångspunkt blir forskarens uppgift att finna lösningar på hur skolan och elevernas subjektivitet skall omstruktureras (planeras) för att möta ett sådant samhälle och framtid.

Redaktörerna vill med boken studera denna framtid alternativt samtidigt på ett annat sätt genom att ställa frågor om hur denna planering av framtiden är en effekt av makt. I fokus står de historiska relationerna mellan styrning av

samhället och organiseringen av kunskap. Kunskap är inte ett resultat av materiella krafter i samhället, utan ses istället som ett produktivt element i skapandet av praktiker som formar reflektion och agerande.

Boken består av arton kapitel skrivna av personer som på något sätt arbetade med Kenneth Hultqvist. Att det rör sig om en vänskapsbok är tydligt då kvalitén på bidragen är ojämn, samtidigt som flera av dessa inte på ett tydligt sätt knyter an till bokens övergripande syfte. Kapitlen rör sig över ett brett spektrum av kontexter såsom kriminalpolitik, handledning av forskarstudier, styrning av skola i Argentina, lärarutbildning, italiensk utbildningspolicy, dataspel med mera. Trots sin ojämnhet finns det flera läsvärda och mycket bra kapitel som på olika sätt problematiserar styrning av framtid och nutid som en effekt av kunskaps- och maktrelationer. I det följande ger jag en kort beskrivning av vad några av dessa kapitel handlar om.

I bokens andra kapitel publiceras en av Kenneth Hultqvists seminariepresentationer. Han argumenterar för att framtiden inte är ett temporalt koncept vilket vi ofta tar för givet. Istället är framtiden i skolan en samling diskurser och tekniker som formar subjekt med specifika dispositioner (s 21). Vidare är framtiden ett spatialt begrepp som sammanlänkar relationer mellan människor, händelser och saker. Hultqvists argument understöds av genealogiska analyser av texter om skolan skrivna av Torsten Rudenschöld i mitten av 1800-talet samt av texter om skola och utbildning skrivna av forskare och »policymakare» i nutid. En intressant genealogisk studie i Hultqvists följd återfinns i kapitel sju där Ruth Gustafson återanvänder en av Rudenschölds metaforer i sin analys av musikleropen från tidigt 1800-tal i USA. Hon argumenterar för att »school music plays a role in the election and self-selection of the fittest citizen» (s 154).

Robert Andersson kopplar i bokens tredje kapitel diskurser om skola och utbildning till diskurser som opererar inom kriminalpolitiken. Genom genealogiska analyser argumenterar han för att tanken om meriter, som var ett centralt argument i stöd för introduktionen av liberalismen under 1800-talet, i nya former opererar som ett stöd för nutida former av makt. Idag utgår styrning från att samhällets naturliga rationalitet utvecklas genom att människor aktiveras i lokala gemenskaper. Inom dessa gemenskaper, varav skolan är en, opererar en meritdiskurs.

För att bli en åtråvärd medborgare som skall kunna möta ett kunskapssamhälle måste medborgaren åtrå och ha kapaciteten att bli aktiv. En aktiv medborgare är också en individualiserad medborgare, en fråga som problematiseras av John Krejsler i kapitel tio. Utifrån ett governmentalityperspektiv menar Krejsler att läraren är beroende av individualisering som teknologi, liksom ingenjören är beroende av teknologier såsom fysik och matematik. Baserat på en sådan teknologi skapas tekniker som används för att fabricera de subjekt som är åtråvärda inom ramen för ett givet samhälle. Han diskuterar de tre teknikerna projektarbete, loggböcker och sociala kontrakt. I den andra delen av kapitlet diskuterar han på vilket sätt alternativa individualiserings-tekniker kan skapas.

Individualiseringstekniker och andra former för »fabricering» av åtråvärda medborgare har också effekter i form av exkludering, något som inte alltid

erkänns vid policyskapande. Denna fråga problematiseras av Jamie Kowalczyk i kapitel nio. I fokus står fabrikationen av medborgaren/ickemedborgaren samt skolans uppdrag att överbrygga denna uppdelning. Hon analyserar dokument producerade av det italienska utbildningsdepartementet. Jamie Kowalczyks förhoppning är att analysen har en mer generell gångbarhet där hon vill utmana de som arbetar med immigrationsfrågor att »unthink» det som tycks vara naturligt och självklart för att skapa utrymme för nya tankar.

Julie McLeod vill på liknande sätt ifrågasätta vårt sätt att tänka på i nuet genom att analysera hur ungdomen i Australien »fabriceras» under 1960- och 70-talen. Hon menar att framtiden var en central teknologi för att forma åtråvärda medborgare. Speciellt fokus riktar hon mot sexrollsteori och hur denna idé organiserade sätt att tänka på om ungdom och genus.

Genom sexrollsteori uppmanades ungdomen att ifrågasätta sin egen identitet och sexroll för att på så sätt skapa sig själva som autonoma och flexibla medborgare. Framtiden i form av vad som var åtråvärt opererade i nuet för att forma ungdomen. Som Hultqvist argumenterade, menar hon att framtiden inte är vad som ligger framför oss. Istället är det en teknologi som opererar i nutiden för att forma specifika subjekt.

Trots sin ojämnhet är boken väl värd att läsa. Ansatsen bidrar till att skapa utrymme för reflektion kring vår samtid och de sätt varpå vi talar om skola, utbildning och framtid. Hur kommer det sig att vi talar om ett kunskapsamhälle? Vad har gjort ett sådant talesätt möjligt och vad för effekter i form av exkluderingspraktiker har det? Det är frågor som kan relateras till den förhoppning författarna har om att boken och det forskningsprojekt boken är kopplad till skall leda till »an expanded, problematizing discussion of ongoing changes in the politics of knowledge in modern social life» (s 17). En god ambition som andas kritik i form av exempel – i motsats till en mer grundläggande och föreskrivande kritik – något som inte är allt för vanligt i utbildningsvetenskaplig forskning idag.

Litteratur

- Fejes, A. 2006: *Constructing the adult learner: a governmentality analysis*. Linköping: Linköping University, Department of Behavioural Sciences.
- Foucault, M. 2003: Governmentality. I P. Rabinow & N. Rose (red): *The essential Foucault: Selections from the essential works of Foucault 1954–1984*. New York: The New Press.
- Hultqvist, K. & Petersson, K. 1995: *Foucault, namnet på en modern vetenskaplig och filosofisk problematik: Texter om maktens mentaliteter, pedagogik, psykologi, medicinsk sociologi, feminism och bio-politik*. Stockholm: HLS Förlag.
- Olssen, M. 2006: *Michel Foucault: Materialism and education*. London: Paradigm.